Nach den Worten Stathis' muß der Schreiber slavisch gekonnt haben, und die Handschrift „wurde vermutlich in Rila verfaßt, ebenso wie die Handschrift von Xenophon Nr. 145" (Kat. Nr. 310 — K. S., Bd. II, S. 133).

649/Dionysaion 576, aus dem Jahre 1816, Anthologion, VII—219 — 6 Folien, 17,1× 11,9 cm. Einige der Gesänge haben slavische Texte. Auf den Folien 199b—200a Auslegungen von Hieromonachos Joasaph (Rilski). Diese Handschrift ist nach den Worten Stathis' „den Handschriften aus dem Kloster Xenophon Nr. 132, 142, 145 und 152, die aus dem Rila-Kloster stammen, sehr ähnlich. Es ist nicht ausgeschlossen, daß der Schreiber Joasaph Rilski war" (Bd. II, S. 727).

Neben den Gesängen mit slavischem Text, auf die im Zusammenhang mit den obigen Handschriften hingewiesen wurde, könnten wir noch Nr. 169/Dohiar 341, Nr. 440/Panteleimon 971 u. a. erwähnen. In der Handschrift Nr. 563/St. Simon-Petrus 13, aus der zweiten Hälfte des 19. Jh., ist der ganze Text rumänisch mit (gräzisierter) kyrillischer Schrift — vgl. die Photographie auf S. 569. Auch viele andere Materialien in den ersten zwei Bänden verdienen die Aufmerksamkeit der bulgarischen Forscher, in diesem Rahmen ist es uns jedoch nicht möglich, sie alle eingehend zu erörtern, es würde die Aufgabe, die wir uns anfangs gestellt haben, weit überschreiten.

* * *

Das aus der „Beschreibung" von uns exzerpierte Material ist für die Geschichte der bulgarischen Musikkultur von unmittelbarem Interesse und zeigt, welche Reichtümer diese kaum bekannten und grösstenteils unerforschten Handschriften in sich bergen. Außerdem verdeutlicht dieses Material, wie erschöpfend und präzise Gr. Stathis seine „Beschreibung" angefertigt hat. Abschließend sei noch hervorgehoben, daß wie es mit einem bedeutenden Werk der Byzantinologie zu tun haben, mit einem Werk, das gründlich erforscht werden muß, wenn man seinen ganzen Wert erfassen will. Mit der Veröffentlichung aller sieben Bände der „Beschreibung" wird Prof. Grigorios Stathis der Wissenschaft ein neues und äußerst interessantes Material von riesigem Umfang in vorbildlicher Bearbeitung zugänglich machen. Es ist ein Werk, dessen Wert mit der Zeit immer mehr zunehmen wird, ein Werk, das seine Bedeutung nie einbüßen wird.

Димитър Кенанов (В. Търново, България)

ТРУД ЗА ТЪРНОВСКИЯ ВЛАДЕТЕЛ ЦАР ИВАН АЛЕКСАНДЪР

Константин Мечев. *Покровител на книжнината.* Очерк за цар Иван Александър. София, Народна просвета, 1977.

Напоследък справедливо зачестиха научните дирения за Търновската книжовна школа, която дава тласък за качествено ново развитие на южнославянската, румънската и староруската литература през XIV—XV век. Изтъкват се заслугите на последния търновски патриарх Евтимий — под негово ръководство край достолепните възвишения на Царевград и Света гора се изгражда международен средновековен университет[1]. Идеята за културнообразователна реформа се подсказва не толкова от манастирските средища на Атон, а най-вече от потребностите на феодалната идеология след премахването на византийското владичество[2]. Въпреки че от XIII век оцеляват малко на брой паметници, несъмнено династията на Асеневци всеотдайно подкрепя културното строителство.

В историко-литературния очерк на ст. н. с. Константин Мечев на много места се доказва идейно-политическата родственост на Иван Александър (1331—1371) с Иван Асен II (1218—1241), взаимното

[1] Вж.: П. Русев. Школата на Евтимий Търновски в манастира „Св. Троица". сб. Търновска книжовна школа. 1371—1971. Международен симпозиум, Велико Търново, 11—14 октомври 1971 г., С., 1974.

[2] За обновяването на книжнината по това време срв. Ем. Георгиев. Литературата на Втората българска държава. Част 1. Литературата на XIII век. С., БАН, 1977, с. 130.

им подражание на техните велики предшественици от Първата българска държава. Книголюбието е наследствена черта за нашите средновековни владетели. При цар Иван Александър писаното слово не само доизгражда основите на Търновската книжовна школа, но то се включва пряко в битката за териториалното обединение на България, воюва срещу нейната разпокъсаност.

Колкото благородна, толкова и трудна задача си поставя Константин Мечев — да щрихира портрета на владетелската личност главно чрез свързаните с нея грамоти, похвали и приписки, доколкото подтекстът им „снема" политическата и дипломатическата обстановка на историческия момент. Всеизвестна е тяхната строга жанрова определеност и относителна неизменяемост като форма. Тия черти се предписват и за цялата официална книжнина. Така по своеобразен начин изкуството отразява йерархията на феодалното общество[3]. Но същевременно не бива да се отрича творческото преодоляване на канона, което съзнателно или неволно отваря прозорец към реалната действителност.

Естествено е в началото на труда да се извърши подробен историографски преглед върху научната проблематика, чийто книгопис е достатъчно обемен. Внимателно се оценяват постиженията на К. Радченко, П. Сырку, Т. Флоринский и Ф. Успенский, на П. Мутафчиев, В. Н. Златарски, Й. Иванов, Й. Трифонов, В. Киселков и други видни учени от миналото. Не е забравена пионерната роля на Паисий Хилендарски в нашето народознание. Подчертан е стремежът да се обхване съвременното състояние и равнище на изследванията и извороведческите приноси. Аналитичното и обективно отношение към предходните мнения позволяват на К. Мечев да очертае твърди предпоставки за своите идеи.

Първенствуващо място сред „записаната „историческа памет" се отрежда на Зографската, Мрачката и Месемврийските грамоти[4] от канцеларията на Иван Александър. Зад пищната им велеречива дреха в тях се съдържат свидетелства за гъвкавата политика на търновския държавник, насочена към заздравяване на народностната общност. Щедрото праворaздаване на манастирските обители е с намерение да се укрепват граничните области с съфтящи културни центрове. Същевременно се признават добросъседските отношения с балканските страни. Последната насока обаче не прераства в общ междудържавен фронт срещу османската угроза.

Добавките за българското минало към превода на Манасиевата хроника са израз на патриотичния интерес към историческото познание. Съзнателно потеклото на Иван Александър се свързва с корена на Асеневци. Тогавашното тревожно настояще настойчиво търси опора в блясъка на отминалите епохи. Приемствената връзка е трайна — тя се възприема и от Евтимий Търновски. В литературното му наследство многократно се повествува за бойната слава на Калоян и Иван Асен II.

Накрая Константин Мечев се обръща към съдържанието на приписките и похвалите за Иван Александър. Интересно е, че хвалебствия за него се пишат и от византийски дейци (Никифор Григора, патриарх Калист). Такова оценъчно явление е рядко във византийския историопис. Изглежда, особено при изграждането на исихастките сдружения балканските писатели преди самите държавници ратуват за мир и взаимност пред лицето на иноверската заплаха. И затова естествено се налага авторският извод, че в годините на Иван Александър, а и след него „са били създадени поредица от духовни стойности, които са били капитал на българския народ в борбата му срещу поробителите в продължение на столетия" (с. 140).

Както се вижда, авторът съвсем последователно изпълнява поставените си цели в литературно-историческия си очерк. Това достойнство обаче създава известно чувство за едностранност, неизбежна поради ограниченията на следваната тема: „покровител на книжнината". Бъдещите търсения навярно трябва да поставят въпроса за ролята на личността в историята. Доколко цар Иван Александър с личния си и държавнически живот подготвя пътищата, по които ще върви след него България? Състоянието на феодалната система през XIV век съдържа обективни причини за феодална раздробеност и вътрешни междуособици. И в противовес на централистичните идеи от дарствените грамоти са последиците от втория брак на Иван Александър с еврейката Теодора. Той разклаща средновековните представи за брачната институция. Но, от друга страна, чрез него се отнема престолонаследието и първородството на Иван Срацимир и се позволява в необединените български земи[5] да се появи самостоятелното Видинско царство, което улеснява османското нашествие.

---

[3] За връзката между дворцовия и литературния етикет вж.: Д. С. Лихачев. Поэтика древнерусской литературы. изд. 2-ое. Л., 1971, с. 95.

[4] По отношение на трите грамоти от Несебър (Месемврия) се приема тезата на Ив. Дуйчев и Д. Ангелов за българската им принадлежност (с. 83).

[5] Срв.: П. Сырку. К истории исправления книг в Болгарии в XIV в. т. I. вып. I. Время и жизнь патриарха Евфимия Тырновского. СПб, 1898, с. 2—10.

Цар Иван Александър, както и други свои съседи-съвременници, ползува турската помощ — тя не се ли превръща в Троянски кон за балканските държави? Вътрешносоциалната обстановка изразява задълбочаването на основните класови противоречия. Пъстри еретически учения заливат страната. Както политическото, така и духовното единство на обществото е разбито.

Литературно-очерковият характер на труда, както се каза, изключва цялостното решаване на подобна историографска проблематика. Ясно е, че в изследването се поставят и определени популяризаторски задачи към по-широк кръг читатели. За това и книжовните извори се дават в новобългарски превод. Книгата на Константин Мечев е родолюбиво четиво, с което се споделя извечното стремление на българина за самопознание по вертикалата на историческото време. Прибавените 30 цветни фотоса (№ 11 е преснет огледалнообърнат) от ръкописи през XIV век са показ за тогавашния висок естетически вкус. Желано допълнение към тях биха могли да бъдат портретните изображения на Иван Александър.

René L'Hermitte (Paris, France)

ANDRE VAILLANT
(1890—1977)

Le 23 avril 1977, après plusieurs mois d'affaiblissement progressif, s'est éteint le doyen des slavistes français, André Vaillant. Né à Soissons le 3 novembre 1890, élève de l'Ecole Normale Supérieure et Agrégé de grammaire, il avait découvert, au cours de la première guerre mondiale, les peuples slaves des Balkans, aux langues desquels il allait désormais consacrer son existence. Nommé Professeur à l'Ecole des langues orientales (pour le serbo-croate) à son retour à Paris, disciple d'A. Meillet, élargissant au grec byzantin les connaissances qu'il avait acquises au cours de ses études classiques, c'est essentiellement au vieux slave et à la grammaire comparée des langues slaves qu'il devait, pendant plus de cinquante années, donner la plus grande place dans ses recherches et ses publications. C'est néanmoins sa vocation initiale qui allait déterminer le contenu de ses premiers travaux: la *Grammaire de la langue serbo-croate* (1924), en collaboration avec A. Meillet, et *La langue de Dominko Zlatarić, poète ragusain de la fin du XVIe siècle,* sa thèse de Doctorat d'Etat (1928—1931). De nombreux articles, publiés essentiellement dans la *Revue des Etudes slaves,* le *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, Byzantinoslavica, Slavia. . .,* ont, pendant plus d'un demi-siècle, porté témoignage de son inlassable activité. En 1934 deux œuvres importantes sont publiées, auxquelles il avait apporté sa collaboration: l'édition, par V. Istrin, du texte vieux-russe de *la Prise de Jérusalem de Josèphe le Juif* (dont la seconde partie devait être publiée en 1938), et la seconde édition du *Slave commun* d'Antoine Meillet.

Avec André Mazon il présente en 1938 *l'Evangéliaire de Kalania: un parler slave du Bas-Vardar*; après avoir établi le texte vieux-slave du *De Virginitate, de Saint Basile,* et donné sa traduction en français (1943), il publie, avec H. C. Puech, le *Traité des Bogomiles, de Cosmas le Prêtre* (1945). Nommé Directeur d'Etudes à l'Ecole des Hautes Etudes de Paris et succédant en 1952 à A. Mazon au Collège de France, il puise dans son enseignement les éléments de nombreux articles et travaux d'érudition qu'il couronne par la publication de deux ouvrages fondamentaux dont tous les Slavistes, et non seulement en France, feront désormais un de leurs principaux outils de travail: il s'agit du *Manuel du Vieux Slave,* publié en 1948 et dont une seconde édition verra le jour en 1964, et de la *Grammaire comparée des langues slaves,* dont les différents tomes vont paraître successivement pendant un quart de siècle: 1950: Phonétique; 1958: Flexion nominale (2 tomes); 1966: Le verbe (2 tomes); 1974: la Formation des noms. Un dernier tome, consacré à la syntaxe, paraîtra très prochainement en édition posthume. C'est également dans un souci pédagogique qu'il a donné, à l'intention des jeunes Slavistes, deux fascicules de *Textes vieux-slaves,* avec glossaire, notes et traductions (1968).

Cependant ces travaux de portée générale ne l'empêchaient pas de poursuivre la présentation, généralement accompagnée de traductions, de textes vieux-slaves: Le